

Elina Körkkö
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysalan
ammattikorkeakoulututkinto
Sosionomi (AMK) - diakoni
Opinnäytetyö, 2021

KUOLEMAN KOHDATESSA

Menetelmiä viittomakieliseen diakoniatyöhön

TIIVISTELMÄ

Elina Körkkö

Kuoleman kohdatessa. Menetelmiä viittomakieliseen diakoniatyöhön

40 sivua ja liitteitä 1 sivu

Syksy 2021

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaali- ja terveystieteiden ammattikorkeakoulututkinto

Sosionomi (AMK) - diakoni

Opinnäytetyön tavoite oli tuottaa uusia menetelmiä evankelis-luterilaisen seurakunnan viittomakieliseen kuurojen diakoniatyöhön, kun kuurojen yhteisöstä kuolee jäsen. Kuurojen diakoniatyössä on otettava huomioon kielelliset ja kulttuuriset erityispiirteet, sekä kuurojen yhteisöllisyys. Kuuleville suunnitellut toimintamuodot ei sellaisenaan ole omiaan toimimaan kuurojen parissa tehtävässä työssä. Opinnäytetyön kohderyhmäksi rajattiin yli 64-vuotiaat kuurot äidinkieleltään viittomakieliset henkilöt.

Opinnäytetyön osana koostettiin yksitoista menetelmää kuoleman käsittelyyn kuurojen kanssa. Osa menetelmistä soveltuu yksilö- ja osa ryhmätyöskentelyyn. Menetelmien kehittelyn pohjana käytettiin lähdekirjallisuutta, sekä ryhmämuotoisesta teemahaastattelusta kerättyä aineistoa. Opinnäytetyötä varten haastateltiin kolmea eläkeikäistä yli 64-vuotiaasta äidinkieleltään viittomakielistä kuuroa. Kaikki haastateltavat olivat olleet lapsuuden perheissään ainoita kuuroja, eikä perheissä käytetty viittomakieltä.

Haastattelusta nousi esille, ettei kuolemaa ole käsitelty haastateltavien lapsuuden perheissä ollenkaan. Haastattelusta nousi esille myös viittomakielisen diakoniatyön tärkeys ja että kuurojen diakoniatyöntekijältä saa apua surun käsittelyn lisäksi myös käytännön asioiden hoitamiseen. Kuurojen työllä on Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa pitkät perinteet ja on tärkeää, että kuurojen sielunhoito, keskustelut, ryhmät ja muu käytännön apu tapahtuvat kuurojen omalla äidinkielellä viittomakielellä.

Asiasanat: diakoniatyö, kuuro, viittomakieli, kuurojen yhteisö, surutyö

ABSTRACT

Elina Körkkö

Methods for church diaconal work when a member of the deaf community dies

40 pages and 1 appendix

Autumn 2021

Diaconia University of Applied Sciences

Bachelor's Degree in Social Services, Diaconal Work

The purpose of the thesis was to produce new methods for the diaconal work in Finnish Evangelical Lutheran Church, when a member of the deaf community dies. Activities designed for the hearing people are not totally suitable for working with the deaf people. The linguistic and cultural aspects, as well as the community aspects are important to notice and that is why a part of this thesis and the methods are developed from that point of view. The target group of the thesis was deaf sign language users over the age of 64.

As a part of the thesis a method book was developed which covers a total of 12 methods for dealing the grief when a member of the deaf community dies. Some of the methods are suitable for individual work and some for the group work in the deaf community. These methods are based on the material collected from the interview and from the literature sources. For the thesis, three native sign language users who were all deaf and over 64-years old were interviewed. All interviewees had been the only deaf members of their childhood families, and no sign language was used among the family members.

All of the interviewees shared the same experience that when a close person had died, the death was not discussed with the deaf child. From the interview it was also discovered that the diaconal worker of the church is an important person for the deaf and help dealing with the grief but also with practical things that need to be done when a close person dies. The work with the deaf has a long tradition in the Finnish Evangelical Lutheran Church, and it is important that the diaconal pastoral care, discussions, groups and other practical help takes place in their own mother tongue in sign language.

Keywords; Diaconal Work, Deaf, Sign Language, Community of the deaf, Mourning, Grief

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 KUUROT JA VIITTOMAKIELI	6
2.1 Kuurojen yhteisö ja kulttuuri	7
2.2 Kuurojen historia Suomessa	8
2.3 Kuurojen diakoniatyö ja sielunhoito.....	9
3 LÄHEISEN KUOLEMAN AIHEUTTAMA SURU JA SURUTYÖ	11
3.1 Surukäsitys	11
3.2 Surutyöskentely	14
4 LÄHTÖKOHDAT JA TAVOITTEET	15
5 TEEMAHAASTATTELU KEHITTÄMISTYÖN MENETELMÄNÄ	18
6 OPINNÄYTETYÖN PROSESSI	20
7 HAASTATTELU	22
7.1 Informantit ja haastattelutilanne	22
7.2 Haastattelun tulokset.....	23
8 OPINNÄYTETYÖN TUOTOS	27
9 OPINNÄYTETYÖN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS.....	32
10 POHDINTA	34
LÄHTEET.....	37
LIITE 1. Teemahaastattelurunko.....	41

1 JOHDANTO

Viittomakielisten kielelliset oikeudet on turvattu perustuslaissa ja myös seurakunnissa asia tulee ottaa huomioon toimintaa suunnitellessa kuuroille seurakuntalaisille. Kuurojen yhteisö on tiivis, oma kielellinen ja kulttuurinen yhteisönsä. Kuurot hahmottavat luonnollisesti maailmaa visuaalisista lähtökohdista, eikä pelkästään puhutulta kieleltä käännetty toimintamuodot sellaisinaan ole omiaan toimimaan kuurojen yhteisön parissa tehtävässä työssä. Kuurojen diakoniatyön parissa tietämystä kuurojen kulttuurisista ja kielellisistä erityispiirteistä on paljon, mutta uusia työkaluja on kaivattu kipeiden asioiden käsittelyyn, kun yhteisöstä kuolee jäsen. Kuurojen parissa työskentelevältä diakoniatyöntekijältä tuli esiin huomio siitä, ettei iäkkäämmillä kuuroilla kuolemaa lapsuuden perheissä välttämättä ole käsitelty ollenkaan ja tämä tapa on jäänyt elämään. Opinnäytetyöni lähtee vastaamaan tähän tarpeeseen, jotta kuoleman käsittelyyn saataisiin uusia keinoja.

Opinnäytetyön tilaajana toimii Oulun seurakuntayhtymän kuulovammaisten diakoniatyö. Diakoniatyö on auttamistyötä ja se on kirkon tehtävä. Diakoniatyöllä tuetaan ja autetaan ihmisiä, jotka ovat haavoittuvissa elämäntilanteissa. (Suomen evankelisluterilainen kirkko, 2021.) Kuulovammaisten diakoniatyö on samaa auttamistyötä, mutta palvelu tapahtuu viittomakielellä (Oulun seurakunnat 2020a.). Oulun seurakuntayhtymä on osa Suomen evankelis-luterilaista kirkkoa ja siellä työskentelee yhteensä 42 diakoniatyöntekijää, joista kuulovammaisten diakoniatyöntekijän virkaa toimittaa Oulun alueella yksi työntekijä (Oulun seurakunnat b.). Lisäksi kuurojen parissa evankelis-luterilaisessa seurakunnassa työskentelee kuurojen pappi (Oulun hiippakunta 2020).

Oulun seurakuntayhtymän diakoniatyö järjestää kuuroille tukea ja apua arkipäivän asioissa ja elämän pulmatilanteissa. Palvelu on tarkoitettu kaikenikäisille kuuroille, kuurosokeille ja heidän perheenjäsenilleen. Diakoniatyö tarjoaa sielunhoitoa ja keskusteluapua. Kuuroja seurakuntalaisia kutsutaan seurakuntayhteyteen ja vertaistuen piiriin retkien, leirien ja juhlien kautta. Ryhmätoiminnoissa huomioidaan viittomakielen tarve. (Oulun seurakunnat i.a.)

Opinnäytetyö tuo esiin diakoniatyön moninaisuutta ja työtä tehdessä olen hyödyntänyt myös omaa tietämystäni viittomakielialalta. Tiedostan kuitenkin, ettei minulla kuulevana ole oikeutta puhua kuurojen puolesta, joten opinnäytetyössä haastattelun kautta mielipiteitään esiin pääsevät tuomaan kuurot itse. Haastattelusta esiin nousseiden seikkojen ja lähdekirjallisuuden pohjalta on päästy kehittämään uusia toiminnan menetelmiä, jotka sopivat seurakunnan viittomakieliseen diakoniatyöhön. Opinnäytetyö kehittää diakoniatyötä ja tuo uusia toimintamalleja menetelmäkirjan kautta diakoniatyöntekijöiden käytettäväksi kuurojen kanssa. Opinnäytetyö tuo myös näkyväksi kuurojen diakoniatyöntekijöiden tekemän työn merkitystä.

2 KUUROT JA VIITTOMAKIELI

Käytän tässä opinnäytetyössä kohderyhmästä termiä kuurot, koska kuulovammaiset -termi voidaan kuurojen keskuudessa kokea loukkaavaksi ja vammaan viittaavaksi. Kuuroilla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa kuuroja viittomakielisiä henkilöitä.

Kuurot itse kokevat yhteisönsä enemmän kieli- ja kulttuurivähemmistöksi kuin vammaisryhmäksi. Termiä kuuro sekä viittomakielinen on pidetty hyväksytyinä nimityksinä kuurojen yhteisössä, mutta tärkeää on kuunnella nimitettävän ryhmän ääntä ja kunnioitettava sitä nimitystä, jota he haluavat käyttää. (Malm & Östman 2000, s.9-32.) Kuulovammaistyön diakoniatyöntekijä Anne-Mari Kyllösen (henkilökohtainen tiedonanto 17.11.2021) mukaan evankelis-luterilaisessa kirkossa käytetään kuitenkin vielä kuulovammaistyön nimitystä, sillä vammaistyöhön perustuen, kuuroille on mahdollisuus nimittää oma työntekijänsä, eikä ainoastaan kieli- tai kulttuurivähemmistöön perustuen.

Viitotuilla kielillä tarkoitetaan kuurojen yhteisöissä ympäri maailman käytettyjä kieliä, joissa viesti tuotetaan käsien, kasvojen ja vartalon käytöllä. Viittomakielellä on oma rakenteensa, joka poikkeaa puhutusta kielestä. Viittomakielellä ei ole vaikiintunutta kirjallista muotoa. Vaikka viitotulla kielellä ei ole kirjallista muotoa, kuten puhutuilla kielillä, on siinä silti erilaisia tyylilajeja. Arkikeskustelu, runot ja puheenvuoro kokouksessa eroavat tyyliltään toisistaan. Kuurojen käyttämä viittomakieli on puhutun kielen kanssa saman arvoinen. Suomalainen viittomakieli on saavuttanut perustuslaillisen asemansa vuonna 1995. Viittomakieli ei ole kansainvälinen, kuten ei mikään puhuttu kielikään ole. (Malm & Östman 2000, s.9-32.) Viittomakieli on syntynyt kuurojen keskuudessa spontaanisti luontaisesta vuorovaikutuksen tarpeesta muiden ihmisten kanssa. Suurin osa kuuroista hallitsee viittomakielen parhaiten ja näkevät unia ja haaveilevat viittomakielellä. (Kuurojen liitto 2019.)

Viittomakielellä voidaan ilmaista mitä tahansa mitä puhutullakin kielellä. Viittomakieli ei ole apukieli, jolla saada sanottavansa jotenkuten sanottua, vaan aivan

oikea kieli. Viittomakieli on luonnollisesti syntynyt kieli, ei tekemällä tehty. Vain luonnollisilla kielillä voi olla äidinkielen asema. Viittomakieltä käyttävät kuurojen lisäksi heidän puolisonsa, ystävänsä, vanhempansa ja lapsensa. Kuuroille vanhemmille syntyneen kuulevan lapsen äidinkieli voi näin ollen olla viittomakieli ja suomen kieli on heidän ensimmäinen vieras kielensä. Kirjoitettu suomi on viittomakielisille kuuroille vieraskieli, ei heidän äidinkieltensä. (Malm & Östman 2000, s.9-32.)

2.1 Kuurojen yhteisö ja kulttuuri

Viittomakieliset muodostavan ryhmän kielen ja samankaltaisten elämäkokemustensa perusteella, eivät kuulovammansa asteeseen perustuen. Kuurojen ryhmään kuuluvat viittomakieliset, sekä viittomakielisessä kulttuuripiirissä elävät ihmiset. Ihminen itse päättää identifioituaanko hän viittomakieliseen yhteisöön vai suomenkieliseen yhteisöön kuulovammaisena. Aikuisena kuuroutuneet voivat identifioitua eri tavoin kuin jo varhaislapsuudesta kuurona olleet tai syntymäkuurot henkilöt. (Malm & Östman 2000, s.9-32.)

Kuurojen yhdistysten perustaminen on edesauttanut kuurojen kulttuurin syntymistä (Fagerström 2019, 158-165). Kuurojen yhdistyksiä on kutsuttu kuurojen toisiksi kodeiksi. Yhteisöllisyys ja viittomakieli ovat kuurojen kulttuurin eilinehtoja. (Kuurojen liitto 2019.) Kuurot ovat visuaalisia. Näyttelemine, mimiikka, viittomakieliset kuorot ja viittomakieliset runot on luontaista kuurojen kulttuurissa. (Fagerström 2019, 158-165.)

Kuurojen liiton vuosikertomuksen (2020) mukaan viittomakielisillä kulttuurielämyksillä on mahdollistettu yhteisöllisyyden tunnetta, sekä voimaantumista viittomakielisen yhteisön jäsenille. Kuurojen valtakunnalliset kulttuuripäivät ovat kuurojen yhteisön jo noin 60 vuotta jatkunut perinne. Kuurojen kulttuuripäivät on hyväksytty Elävän perinnön kansalliseen luetteloon. (Kuurojen liiton vuosikertomus 2020, 18.)

Kuurojen kulttuuri on taiteen luomisen lisäksi paljon muuta. Kuurojen kulttuuria voi Markku Jokisen mukaan kuvata prosessiksi, johon kuuluu kuurojen kulttuurin sisältämien arvojen, tapojen, uskomusten ja käyttäytymismuotojen siirtymisen sukupolvelta toiselle. (Fagerström 2019, s. 158-165.) Eri kulttuurin edustavien ihmisten kohtaaminen rikastuttaa ja kehittää monikulttuurisuutta. Kulttuurisella herkkyydellä tarkoitetaan kulttuurin erityispiirteiden tunnistamista, sekä tietoisuutta ja reflektiota oman kulttuurimme vaikutuksista toimintaamme. (Juu-järvi, Myyry & Pessa, 2011, s.267.)

2.2 Kuurojen historia Suomessa

On hyvä tietää, että Suomessa on eletty hyvin erilaisissa oloissa viittomakielisten oikeuksien näkökulmasta kuin elämme nyt. Kuurojen opetuksessa vahvasti vaikuttanut oralismin aikakausi, jolloin painotettiin puheen oppimista viittomisen sijaan ja viittominen kuurojen kouluissa oli kiellettyä. Oralismien aikakausi kesti 1800-luvulta aina 1960-luvulle saakka. Viittomakieli oli kuuroille helppoa ja rakasta, mutta sen käytöstä seurasi ruumiillista kuritusta, joka näkyi sen aikakauden kokeneiden kuurojen kertomuksista oman kielen häpeämisestä ja kokemuksista fyysisistä rangaistuksista. Viittomakielen nähtiin tuolloin olevan huonoksi puheen oppimiselle ja sen ajateltiin olevan köyhää, kieliopillisesti puutteellista ja epätäydellistä kieltä, joka ei älylliseen toimintaan sopinut. (Kuurojen museo, i.a.) Silloin ajateltiin myös, että viittomakielen käyttö estäisi puheen oppimista. Oralismien taustalla oli myös rotuajattelua ja sen kannattajien mielestä viittomakieli oli huono asia, koska se rohkaisi kuuroja yhteistoimintaan keskenään ja muodostamaan omia kirkkoja ja yhdistyksiä, sekä menemään keskenään naimisiin. Kuurouden luultiin olevan perinnöllistä ja ajateltiin, että estämällä kuurojen keskinäiset suhteet vähennettäisiin lisää kuuroja syntymästä. Oralistien mukaan viittomakieli eristi kuurot yhteiskunnasta. Kuurojen oralistinen koulunkäynti tähtäsi ainoastaan puheen oppimiseen. (Salmi & Laakso 2005, s.144-148.)

Puheopetuksesta luovuttiin hiljalleen ja kuurojen kouluissa siirryttiin viitottuun suomeen ja alettiin kehittää suomen kielen kieliopin mukaista viittomista. Jokaiselle suomen kielen kieliopilliselle osalle keksittiin viittomat, kuten sijamuodoille,

partikkeleille ja pre-, sekä postpositioille. Ennen 1970-luvun loppua suomen kielen kieliopin mukainen viittominen ja viitotun suomen metodit olivat saaneet kuitenkin osakseen laajasti vahvaa kritiikkiä. Kritiikin pohjana oli tutkimustieto, jolla osoitettiin mikä ero on viitotulla suomella ja viittomakielellä. Vahvemmasi alkoi nousta samoihin aikoihin kuurotietoisuus, jonka osana vahvistui oikeus omaan kieleen eli viittomakieleen. Oikeutta omaan kieleen oli loukattu kuurojen opetuksessa jo yli sata vuotta. Kuurotietoisuusliike alkoi ajaa viittomakielen hyväksymistä kouluissa. Yhdysvalloissa ja Ruotsissa oli otettu käyttöön kaksikielisyys ja tämä malli haluttiin tuoda myös Suomeen. Kaksikielisuuden ajatus oli, että kuurot käyttäisivät suomen kieltä ja viittomakieltä erikseen itsenäisesti omina kielinään ja kuuluisivat kahteen kieliyhteisöön. Viittomakieli on ainoa luonnollisesti opittava kieli kuuroille, joten sen haluttiin myös hyväksyttäväksi kuurojen ensimmäiseksi kieleksi ja suomi vasta opetuksen toiseksi kieleksi. (Salmi & Laakso 2005, s.349.)

2.3 Kuurojen diakoniatyö ja sielunhoito

Opinnäytetyössä puhutaan kuulovammaisten diakoniatyöstä termillä kuurojen diakoniatyö, sillä opinnäytetyön ulkopuolelle on rajattu kuulovammaisten diakoniatyöstä muut asiakasryhmät kuin kuurot viittomakieliset. Muita asiakasryhmiä voivat olla kuurosokeat, huonokuuloiset sekä kuuroutuneet.

Kirkon kuurojen työllä on Suomessa sata vuotta pitkät perinteet (Gothóni, R 2014, s.126-127). Suomen suurimmissa kaupungeissa viittomakielinen messu järjestetään noin kerran kuussa. Viittomakielisessä messussa usein kuurojen diakoniatyöntekijä toimii messun viittojana. Kuurot osallistuvat usein aktiivisesti messuun viittomalla virret ja rukoukset mukana. (Gothóni, R 2014, s.126-127.)

Kuurojen yhteisön jäsenten yhteiset kokemukset, sekä yhteinen kieli viittomakieli, vaikuttavat siihen, etteivät kaikki seurakunnan toiminnot suoraa sovellu sellaisenaan kuuroille jäsenilleen. Esimerkiksi pääkaupunkiseudulla on järjestetty erikseen kuurojen suruleiriä. Kuurojen suruleireillä surua on käsitelty kuvien ja erilaisten toiminnallisten menetelmien avulla, sekä yhteisten keskusteluiden kautta. (Rantala & Kuusi, 2008, s. 53.)

Kirkon kuulovammaistyön tarkoitus on tarjota mahdollisuus osallisuuteen ja palveluihin. Kuulovammaistyön kautta järjestetään erilaisia yhteisiä tapahtumia ja tilaisuuksia, joissa kuulovammaiset seurakuntalaiset voivat toimia toisten kanssa. Kirkon kuulovammaistyö toimii myös vaikuttajana kuulovammaisten asioiden esille nostamisessa ja -pitämisessä yhteiskunnallisella ja kirkollisella tasolla. Kuurojen diakoniatyö tukee kuuroja elämässä tapahtuvissa kriiseissä ja hengellisissä asioissa. Viittomakielisillä on perustuslaillinen oikeus palveluihin omalla kielellä ja kirkossa tämä tarkoittaa tukeutumista kuurojen diakoniatyöntekijään sekä -pappiin. Kuurojen diakoniatyöntekijät ja -papit vastaavat kuurojen sielunhoidosta. (Jääskeläinen 2002, s.204-205.) Viittomakielisten mahdollisuus sielunhoitoon omalla äidinkielellään on osa kirkon saavutettavuus ohjelman yhdenvertaisuuden toteutumista (Saavu Kirkon saavutettavuusohjelma 2012, s.13).

Sielunhoidon näkökulmasta tarkasteltuna on tärkeää, että ihminen saa keskustella omalla äidinkielellään itselle merkittävistä asioista ja ongelmista. Kuuroilla on oikeus tulla ymmärretyksi ja ilmaista omia tunteitaan käyttäen omaa äidinkieltään viittomakielettä. Kuurojen sielunhoidossa tärkeää on, että sielunhoitajalla on osaamista kuurojen kulttuurista sekä viittomakielestä. Viittomakieliset rukoilevat viittomakielellä ja kuurojen Raamattu on viittomakielinen. (Gothóni, R, 2014, s.126-127.) Kirkkokäsikirja on käännetty viittomakielelle. Kirkolliskokouksessa vuonna 1997 päätettiin aloittaa käännöstyö ja ensimmäiset käännökset oivat tuolloin Isä meidän -rukous, uskontunnustus, Herran siunaus, kastekäsky, ehtoollisen asetussanat ja kymmenen käskyä. (Honkkila, 2000, s.61-69.) Nykyään evankelis-luterilaisen kirkon internetsivuilta löytyy laajasti viittomakielisiä käännöksiä kirkollisiin toimituksiin, rukouksiin, virsiin sekä raamatunteksteihin, joita voidaan käyttää myös sielunhoidossa ja yleisesti diakoniatyössä.

Viittomakielisten henkilöiden kanssa noudatetaan lakia vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta (L133/2010), jonka tarkoituksena on edistää henkilön mahdollisuuksia yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä toimimiseen. Valtion lainsäädäntö koskien saavutettavuutta koskee myös kirkkoa ja seurakuntia, koska kirkko on osa yhteiskuntaa. Yhteiskunnan julkiset palvelut suunnitellaan

esteettömiksi ja tarvittaessa järjestetään erityispalveluja kuten tulkkauspalvelua yhdenvertaisuuden toteutumiseksi. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko i.a.). Kuurojen diakoniatyöntekijät ovat tottuneita tulkkauksen järjestäjiä. Seurakunnat voivat tilata viittomakielen tulkkauksen yksityisiltä tulkkausalan yrityksiltä suoraan. Viittomakielisillä kuuroilla on yleensä tulkkipäätös, jolla he hoitavat tulkin tilaamisen Kelan kautta itse.

3 LÄHEISEN KUOLEMAN AIHEUTTAMA SURU JA SURUTYÖ

3.1 Surukäsitys

Läheisensä menettänyt suree ja kaipaa ihmistä, jonka on menettänyt, menneisyyttä, jonka on jakanut yhdessä läheisensä kanssa, nykyisyyttä, jossa kuolema tuli juuri nyt ja tulevaisuutta, jossa läheinen ei enää ole mukana rinnalla kulke-massa. (Turunen 2019, s. 170.) Kuolemasta puhuminen on hyväksi. Ihminen on tekemisissä elämän päättymisen kanssa joka tapauksessa ja pahimmillaan puhe kuolemasta muuttuu torjunnaksi ja kiertelyksi. Sielunhoitajan avulla kuolema voi tulla lohdulliseksi. Kuolemaan liittyvä pelko ja ahdistus voidaan selittää surevalle myös teologisesti. (Heikkinen 2016, s.203-204.)

Läheisen menettäminen ja suru kuuluvat ihmisenä olemiseen. Suru on ajassa muuttuva, monitahoinen ilmiö, joka vaikuttaa läheisen menettäneen koko elämään, identiteettiin ja tulevaisuuteen. Surussa on kyse ennen kaikkea tunteista, mutta se on myös menetyksen psykologista prosessointia. Tunteita tulee huomioida sillä läheisen kuolema aiheuttaa aina tunnereaktioita. Surun prosessiajattelun voidaan ajatella olevan liikettä kohti jotain ja sitä on pohdittu, onko suru ylipäätään ihmisen elämässä rajallisen ajan kestävä prosessi ennen takaisin omaan normaaliin elämään palaamista. (Pulkinen 2017, s.57-59.)

Elisabeth Kübler-Ross ja David Kessler (2006) ovat esitelleet teoksessaan *Suru ja surutyö* suruprosessin viisi vaiheisena. Sureva ihminen voi käydä läpi menettettyään läheisen ihmisen erivaiheita kuten kieltämisen-, vihan, kaupanteon-, masennuksen ja hyväksymisen vaiheet. Jokainen sureva ihminen ei kuitenkaan välttämättä koe jokaista näistä vaihteista ja vaiheet saatetaan kokea eri järjestyksessä. Kieltämisvaiheessa läheisen menettänyt voi tuntea epäuskoa siitä, ettei näe enää läheistä ihmistä ja saattaa lamaantua tai peittää tunteensa tunnottomuuteen. Kieltäminen ensimmäisenä vaiheena auttaa menetyksestä selviytymisessä ja sen voidaan ajatella toimivan ihmisen psyykeen suojaamiseksi. Ihminen voi kerrata mielessään tarinaa menetyksestä ja alkaa pohtia, miksi menetys tapahtui niin kuin tapahtui. (Kübler-Ross & Kessler 22-45.)

Vihan tunteminen on vaihe, jossa ihminen voi olla vihainen itselleen, ettei pystynyt esimerkiksi estämään läheisen kuolemaa tai ennakoimaan sitä. Viha voi kohdistua myös esimerkiksi vainajaa hoitaneisiin ammattilaisiin tai vainajaan itseensä miksi näin pääsi käymään sekä myös Jumalaa kohtaan. Vihan tunteita saattaa herättää myös yksin jääminen. Viha on osa läheisen kuolemasta johtuvaa toipumisprosessia. Menetyksen tyhjyydessä suuttumus on voimaa ja voi toimia kiinnekohtana. Vihaa ei kannata kasata sisäänsä vaan työstää sitä ja keskustella siitä. (Kübler-Ross & Kessler 22-45.)

Kaupanteon vaihe on jossittelun vaihe, jossa ihminen voi miettiä esimerkiksi, mitä jos sairaus olisi huomattu aiemmin tai mitä jos jokin asia olisi mennyt toisin. Ihminen saattaa luvata esimerkiksi elävänsä paremmin, jos sitten tulisikin huomaneeksi, että läheisen menettäminen olikin ollut unta koko ajan. Syyllisyyden tunne voi johtaa itsesyytöksiin tässä suremisen vaiheessa. Masennusvaiheessa huomio on siirtynyt nykyhetkeen ja tyhjyyden tunne ja suru ovat syviä tuntemuksia. Läheisen kuolemasta johtuva masennus ei liity mielen sairauksiin, vaan se on luonnollinen reaktio menetyksen vuoksi. Masennusvaiheessa elämän merkityksellisyys voi olla kateissa. Hyväksymisvaiheessa tunnustetaan, että läheinen on lopullisesti poissa. Sellaista vaihetta ei ole, että ihminen pitäisi tästä todellisuudesta tai ettei läheisen kuolema vaivaisi, mutta hyväksymisen vaiheessa asia hyväksytään ja opetellaan elämään maailmassa, josta kuollut läheinen puuttuu. Kun

ihminen alkaa jälleen nauttia elämästä edes pienissä määrin, saattaa tuntea myös syyllisyyttä vainajaa kohtaan. (Kübler-Ross & Kessler 22-45.)

Kübler-Rossin ja Kesslerin viiden vaiheen suremisen mallia on kritisoitu siitä, ettei se riittävästi kuvaa surua yksilöllisenä kokemuksena tai sen merkitystä ihmiselle. Mallin on ajateltu yksinkertaistavan surun kulkua ja antavan ymmärtää surun olevan jonkinlainen projekti (Itkonen 2019, s.9-18.) Kübler-Ross ja Kessler kuitenkin painottavat, ettei tarkoitus ole lokeroida tunteita siisteiksi paketeiksi, vaan ne ovat pikemminkin menetyksen herättämiä reaktioita. Tunteiden herättämät reaktiot, eli vaiheet, voivat kestää vaikka ainoastaan minuutteja, eivätkä ne siirry järjestelmällisesti eteenpäin. Ihminen voi kokea useampaa vaihetta tai reaktiota useita kertoja ja eri järjestyksissä. Tämän viiden vaiheen viitekehyksen ajatuksena on auttaa ihmistä elämään hänen kohdanneen menetyksen kanssa. (Kubler-Ross & Kessler 22-45.)

Itkosen ja Rautaman (2020, s. 10-11) mukaan suru ei yleensä etene selkeästi eroteltavissa vaiheissa, vaikka etenkin traumaattisessa surussa jonkinlaisia vaiheita onkin nähtävissä. Itkosen ja Rautaman (2020, s-10-11.) mukaan vaiheet ovat ensin epäusko josta reaktiot vaihtelevat. Reaktiot voivat olla emotionaalisia, kognitiivisia, kehollisia, hengellisiä ja käyttäytymiseen liittyviä, näitä ihminen käsittelee jollakin tavalla ja usein tästä seuraa jonkinlainen käänne jollain aikavälillä. Näiden vaiheiden läpikäymisellä ei tarkoiteta vainajan unohtamista eikä sitä, että suru tai ikävä olisi hävinnyt, vaan sitä että ihminen sopeutuu sisäisesti, ulkoisesti tai hengellisesti maailmaan ilman edesmennyttä läheistään. Minkäänlaista tiettyä ajanjaksoa ei voida sanoa, missä ajassa tämä tapahtuu. On tärkeää myös muistaa surun yksilöllisyys ja se etteivät kaikki käy läpi tuskallista suruprosessia, eikä siinä ole mitään väärää. Suru ei ole sairaus vaan osa rakkautta sisältänyttä inhimillistä elämää. (Itkonen & Rautama 2020, s.10-11.)

Suru on myös yksilöllinen kokemus jokaiselle (Itkonen & Rautama 2020, s.10-11). Elämäntilanne, -katsomus ja -kokemus vaikuttavat siihen, miten surua ilmaistaan ja ylipäättään surraan (Lahti 2019, s. 5). Nykyisissä surun tulkinnoissa rinnakkain kulkevat ajatus siitä, että normaalilla surulla on myös jonkinlainen

ajassa saavutettava lopputulema, mutta toisaalta myös, ettei surulle voida katsoa olevan aikarajaa (Pulkinen 2017, s. 59).

3.2 Surutyöskentely

Ihmiselle on ollut aina luontaista surra toisten ihmisten kanssa. Vertaistuen merkitys erilaisissa muodoissa surun käsittelyssä on noussut nyky-yhteiskuntien yksilökeskeisyydessä tärkeäksi osaksi suremista. Surua ei enää jaeta samalla tavoin kuin ennen kylän tai suvun kanssa. Seurakuntien surutyö on merkittävä osa suomalaista vertaistuen tarjontaa. Ryhmässä surun tunteita on tilaa ilmaista eri tavoin, kun menetyksen jälkeistä elämää jaetaan ryhmässä turvallisesti muiden surevien kanssa, tulee aidosti kuulluksi ja ymmärretyksi. Yhteinen surumatka tarjoaa tukea ja auttaa sulattamaan kipeän menetyksen osaksi elämänhistoriaansa kauniisti kiitollisuutta herättäen. (Itkonen & Rautama 2020, s.10-11.)

Ryhmämuotoisessa surutyöskentelyssä olisi hyvä olla vähintään kaksi ohjaajaa paikalla, jos osallistujia on yli neljä. Ohjaajat voivat sopia rooleistaan etukäteen ja toisen rooli voi olla hiljaisempien ryhmäläisten huomioiminen esimerkiksi katsekontaktilla tai sanattomalla viestinnällä. Hiljaisia ryhmäläisiä ei kuitenkaan saa hoputtaa puhumaan, jotkut saavat paljon kuuntelemalla ja tarkkailemalla muita. Pyhäinpäivän aika on esimerkiksi luonteva ajankohta sururyhmän aloittamiselle. Ehdoton luottamus on tärkeä osa sururyhmän onnistumista, jota ohjaaja voi painottaa osallistujille, mitään yhdessä jaettua ei saa puhua ulkopuolelle. Kun puretaan kokemuksia ja tunteita, muut osallistajat eivät saa keskeyttää puhujaa ja kaikille on annettava tilaa. Ryhmäläisten tulee kunnioittaa toistensa ilmaisemia tunteita ja ajatuksia. Kysymyksiä voidaan kysyä, mutta ei kiistellä asioista. Ohjaajat voivat lyhyesti alustaa käsiteltäviä aiheita, mutta pitkiä alustuspuheenvuoroja tulisi välttää. Esteetön vuorovaikutus on keskeinen tekijä ryhmämuotoisessa työskentelyssä. Aina ryhmämuotoinen työskentely surutilanteessa ei kuitenkaan sovi kaikille ja tällöin työntekijä voi suosittaa henkilökohtaista sielunhoitoa tai terapiaa. (Itkonen & Rautama 2020, s.10-17.)

Diakoniatyöntekijän ammatillinen osaaminen muodostuu kirkon alan osaamisen lisäksi sosiaali- tai terveysalan osaamisesta. Tietoperusta rakentuu monitieteellisesti teologiasta sekä terveys- ja yhteiskuntatieteistä. (Kirkkohallitus, i.a.) Koska diakoniatyöntekijät ovat koulutukseltaan myös ammattikorkeakoulun käyneitä sionomeja tulee ottaa huomioon myös työntekijän sosiaalialan osaaminen kohdatessa läheisensä menettäneen asiakkaan. Sosiaaliohjaus perustuu asiakkaan elämäntilanteeseen ja asiakastyössä hyödynnetään tuen, neuvonnan ja ohjauksen mahdollisuuksia (Helminen, 2016, s.5-8).

Gravenin, Lundin ja Jacobsenin (2013) mukaan sosiaalialalla ollaan tekemisissä kuoleman kanssa esimerkiksi kuolemaan liittyvien käytännön kysymysten kanssa. Läheiset voivat saada tarvittavaa apua sosiaalialan ammattilaiselta tuen ja ohjauksen muodossa. Tilanteet voivat vaatia sosiaalialan työntekijältä yhteydenottoja viranomaisten ja vainajan läheisten välillä ja asioita tulee hoitaa sensitiivisesti. (Pesola & Ålgars, 2019, s.1.) Surun käsittelyn lisäksi menetyksen kokenut ihminen joutuu järjestelemään paljon käytännön asioita ja lakisääteisiä velvoitteita. Surutilanteessa lisäksi voi olla vielä hoidettavana esimerkiksi hautajaisjärjestelyt, eläkeasiat, perunkirjoitukset, pankkiasiat, verotukseen, mahdolliseen ositukseen ja perinnönjakoon liittyvät asiat. Harvoin ihmisellä on näiden asioiden järjestelemiseen kokemusta ja asioiden järjestely surun keskellä voi tuntua stressaavalta. (Mynttinen 2019, s.99-100.)

4 LÄHTÖKOHDAT JA TAVOITTEET

”Kirkossa ja seurakunnissa yhdenvertaisuus ja osallisuus on mahdollistettava poistamalla niiden tiellä olevia liikkumisen, kommunikoinnin, ymmärtämisen, viestinnän, toiminnan tai asenteiden esteitä (Suomen evankelis-luterilainen kirkko i.a).”

Aiemman viittomakielen tulkin koulutukseni kautta kuurojen maailma on lähellä sydäntä ja kiinnostus aiheeseen syntyi luonnostaan. Opinnäytetyön tavoite on tuottaa menetelmiä, joiden avulla diakoniatyöntekijä voi käsitellä surua ja menetystä evankelis-luterilaisen seurakunnan kuurojen työssä, kun yhteisöstä kuolee

jäsen. Kuulovammaistyön asiakkaista opinnäytetyöhön on rajattu kohderyhmäksi yli 64-vuotiaat kuurot viittomakieliset.

Viittomakielisten kielelliset oikeudet on turvattu viittomakielilaissa. Viittomakielilaki (L359/2015) edistää viittomakieltä käyttävän mahdollisuuksia oman kielensä käyttämiseen ja saada tietoa omalla kielellään. Opinnäytetyössäni on vahvasti näkyvässä viittomakielen näkökulma ja sen yksi tavoitteista on tuotettujen menetelmien kautta vahvistaa viittomakielisten kielellisten oikeuksien toteutumista. Tavoitteena oli tuottaa surutyössä käytettäviä menetelmiä viittomakielisistä lähtökohdista.

Kirjallisen raportin tavoite on tuoda näkyväksi menetelmäoppaan luomisen prosessin lisäksi huomioitavia asioita kuurojen kanssa työskenneltäessä ja luoda myös näkyviä perusteita kuurojen diakoniatyölle. Halusin selvittää myös millaisia kokemuksia ja toiveita kuuroilla on kuoleman kohdatessa asian käsitteelyyn. Koen ettei kuurojen näkökulmaa voi tuoda esiin kuulematta kuurojenyhteisön jäseniä ja teemaa on lähestyttävä kaikista näistä eri näkökulmista ennen kuin uusien toimintamenetelmien kehittäminen on mahdollista.

Diakonia-ammattikorkeakoulusta on valmistunut useita viittomakieleen liittyviä opinnäytetöitä Diakin viittomakielen tulkin koulutusohjelmasta. Näissä opinnäytetöissä pääpaino on ollut kuitenkin kielenkääntämisessä ja tulkkauksessa. Joitain aiheitani sivuavia töitä on kuitenkin jo tehty. Minna Taimen (2018) sosionomi-diakonin opinnäytetyössä ”Saavutettavissa – Diakoniatyöntekijä osallisena viittomakielisten arjessa” on käsitelty viittomakielistä diakoniatyötä. Taimen opinnäytetyössä kuvattiin vlogia varten viittomakielisen diakoniatyöntekijän arkea, sekä tuotettiin lisäksi viittomakielinen käännös Suomen evankelis-luterilaisen kirkon sivuille diakoniatyöntekijän ydinsaamiskuvauksista. Taimen opinnäytetyön näkökulma on vahvasti kirkon palveluiden saavutettavuudessa ajatellen viittomakielen käyttäjiä. Aihe on tärkeä ajatellen koko viittomakielisen diakoniatyön näkökulmaa ja kirkon saavutettavuusohjelma on osa tämänkin opinnäytetyn teoriapohjaa.

Toinen merkittävä tutkielma aiheeseen liittyen on Kristiina Wallenius-Penttilän (2018) tekemä sairaanhoitajan ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon

opinnäytetyö ”Oikeus kuolla omalla kielellään? Viittomakielisen potilaan saattohoito”. Tutkielma sivuaa teemoja kuten kuolema, kuurous ja viittomakieli, jotka ovat keskeisiä teemoja myös omassa opinnäytetyössäni. Viittomakielisen vuorovaikutuksen mahdollistaminen on yksi keskeisistä elementeistä Wallenius-Penttilän opinnäytetyössä ja tukee näin ollen osaltaan huomiota sen tärkeydestä. Wallenius-Penttilä (2018, s.54) on nostanut tutkielmassaan esille viittomakielen tulkkauksen merkityksen, kun kyseessä on kuuron kanssa työskentelevä viittomakieltä taitamaton henkilö. Wallenius-Penttilä kertoo, että viittomakielistä pidetään usein kilttinä ja hiljaisena ja tulkkauksen tarve kuitataan sanomalla että ”kyllä me pärjätään” jolloin päätös tulkkauksen järjestämisestä tehdään kuuroa kuulematta ja hänen itsemääräämisoikeutensa sivuutetaan. Huomiona omaan opinnäytetyöhöni viittomakielisestä diakoniatyöstä tämä tukee sitä ajatusta, että vaikka diakoniatyöntekijä olisi itse viittomakielen taitoinen, on tulkkauksen järjestäminen tilaisuuksiin tärkeää, jos paikalla on yksikin viittomakieltä taitamaton henkilö tai ohjelmaa puhutulla kielellä.

Wallenius-Penttilän opinnäytetyön näkökulma on terveydenhoidollinen, mutta hän esittää tärkeimmiksi kehityskohteiksi viittomakielisessä saattohoidossa hoitosuunnitelmien muokkaamisen viittomakielistä kulttuuria ja viittomakieltä huomioiviksi, kotona tapahtuvan viittomakielisen saattohoidon kehittämisen sekä saattohoidossa käytettävien työkalujen kehittämisen viittomakielisille sopiviksi, sekä henkilökohtaisena kiinnostuksen kohteenaan viittomakielen tulkkauksen järjestämisen saattohoidossa. Nämä Wallenius-Penttilän huomiot ovat erittäin merkittäviä ja vaikka konteksti on eri, toimivat tämänkin opinnäytetyön suuntaviivoina. Tarkoitus on kehittää viittomakielellä toimivia työkaluja ja tuoda näkyväksi kielen ja kulttuurin näkökulmaa diakoniatyössä ja näkyväksi kuurojen diakoniatyöntekijöiden merkittävää osaamista tällä työkentällä.

5 TEEMAHAASTATELUN KEHITTÄMISTYÖN MENETELMÄNÄ

Opinnäytetyöni on kehittämispainotteinen opinnäytetyö, jonka tavoitteena oli luoda teemahaastattelusta nousevien aiheiden pohjalta uusia toimintamalleja, tässä tapauksessa viittomakielisten kanssa käytettäviä menetelmiä. Kehittämispainotteinen opinnäytetyö liittyy vahvasti käytäntöön ja sen taustalla on usein ongelma, joka kaipaa ratkaisua (Kananen 2012, s.12-13).

Kehittämistutkimuksen tekoon ei ole omia menetelmiä, joten kehittämistyön tekijä turvautuu aina joko määrällisen- tai laadullisen tutkimuksen menetelmiin ja lähestymistapoihin. Kehittämispainotteisessa opinnäytetyössä yhdistyvät kaksi osaa; kehittämistyö, joka voi olla esimerkiksi palvelu, toiminta, tutkimus, prosessi tai tuote, sekä tutkimus, jonka tuotos on opinnäytetyö. Kehittämistyön osalta noudatetaan ilmiölle tyypillistä prosessia ja tutkimusprosessin osalta noudatetaan tutkimusmenetelmiä ja tutkimusprosessia, jotka riippuvat kehitettävän ilmiön luonteesta. (Kananen 2012, s.25-45).

Opinnäytetyöni kehittämistutkimuksessa on käytetty kvalitatiivisen tutkimuksen keinoja. Opinnäytetyössä aineisto kootaan luonnollisista, todenmukaisista tilanteista, jossa luotetaan omiin havaintoihin ja keskusteluihin informanttien kanssa, eikä niinkään mittausvälineillä hankittavaan tietoon. Tieto kerätään ihmisiltä ja metodeina suositaan sellaisia, joissa tutkittavien näkökulmat ja ääni pääsevät esille. Teemahaastattelu, sekä ryhmähaastattelu kuuluvat laadullisen tutkimuksen aineiston keruumenetelmiin. Tutkimuksen kohdejoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti eikä satunnaisotoksena. (Hirsijärvi ym. 2009, s.161-166.) Kohdejoukkoon valitaan haastateltavia, jota ilmiö koskettaa (Kananen 2012, s. 100). Tarkoituksena on etsiä malleja ja tutkimuksen tapauksia pidetään ainutlaatuisina (Hirsijärvi ym. 2009, s.161-166).

Teemahaastattelu on yleisin tiedonkeruumenetelmä kvalitatiivisessa tutkimuksessa. Teemahaastattelumenetelmällä kehittämispainotteisessa

opinnäytetyössä saadaan ymmärrystä ongelman määrittelyssä. (Kananen 2012, s.99-100.) Haastattelun avulla saadulla arvokkaalla pohjatiedolla kuurojen yhteisön sisältä kehitetään uusia toiminnan menetelmiä ja saadaan perusteita tämänkaltaisen työn tarpeellisuudelle.

Kun haastattelu toteutetaan ryhmähaastatteluna, säästyy tiedonkerääjän aikaa, mutta samalla ryhmäläiset voivat vaikutusta toistensa mielipiteisiin (Kananen 2012, s.100). Ryhmähaastattelussa pyritään osallistujien väliseen vuorovaikutukseen ja haastattelijan tehtävänä on aikaansaada ja helpottaa keskustelua ainoastaan haastattelemisen sijaan. Haastattelijan tehtävä on pitää keskustelu teemoissa ja huolehtia siitä, että ryhmähaastattelun kaikilla haastateltavilla on mahdollisuus osallistua keskusteluun. Ryhmähaastattelumenetelmä sopii hyvin pienois-kulttuurien merkitysrakenteiden tutkimiseen sekä tiedon saamiseen haastateltavien sosiaalisesta ympäristöstä. (Hirsijärvi & Hurme 2008, 62.)

Haastattelun teemat valikoidaan siten että ne kattaisivat ilmiön mahdollisimman hyvin. Haastateltavien vastausten perusteella, haastattelijalla voi esittää uusia kysymyksiä ja näin ollen etukäteen ei voida tarkkaan lyödä kysymyksiä lukkoon. Haastattelijan tulee olla joustava ja rohkea lähtemään uusiinkin suuntiin, mikäli jotain ennalta-arvaamatonta nousisi haastattelussa esiin. (Kananen 2012, s. 103.)

Teemahaastattelu voidaan purkaa teemoittelemalla. Kaikille haastateltaville on esitelty samat teemat, joten eri teemojen alle on helppo kerätä vastauksia. Tämän jälkeen pohditaan, mitä aineisto haluaa kertoa ja tähän ei ole käytettävissä mitään tarkkaa menetelmää, sillä se riippuu täysin haastattelijan omasta viitekehystä, miten aineisto nähdään. Sama aineisto voi tuottaa eri henkilöillä erilaisia tulkintoja. (Kananen 2012, s. 117.)

Tavoitteeksi asetettu muutos tulisi aina olla jollain tapaa mitattavissa. Sosiaalisiin prosesseihin liittyvät muutokset ovat kuitenkin hyvin moninaisia, eivätkä ole kovinkaan helposti mitattavissa. Kehittämisen kohteena oleva toiminto liittyy aina toimintaympäristöönsä ja monet asioista ovat lisäksi tunneasioita. Kehittämistyön

kautta toteutettua muutosta voidaan arvioida kuitenkin vertaamalla lähtötilannetta ja lopputulosta. (Kananen 2012, s.80-82.)

6 OPINNÄYTETYÖN PROSESSI

Opinnäytetyö lähti liikkeelle omasta kiinnostuksesta viittomakielistä diakoniatyötä kohtaan. Otin yhteyttä työelämäkumppaniini Oulun seurakuntayhtymän kuulovammaistyön diakoniatyöntekijään ja sovimme yhteistyöstä. Opinnäytetyön ideointi lähti liikkeelle työelämästä tunnistetusta kehittämistarpeesta. Diakoniatyöntekijä oli tehnyt huomion, ettei kuolemaa mahdollisesti ole käsitelty iäkkäämpien kuurojen lapsuuden perheissä ja tämän vaikutuksesta kuoleman käsittely näyttäyty haastavana vielä nykypäivänäkin. Päätimme tilaajatahon kanssa, että opinnäytetyöstä tulisi kehittämispainotteinen työ, jonka osana koostettaisiin menetelmiä kuoleman käsittelyyn viittomakielisten asiakkaiden kanssa. Alla kuvatussa kaaviossa havainnollistan kehittämistyöni, eli menetelmäkirjan vaiheita.

Kuvio 1

Opinnäytetyö aloitettiin kartoittamalla aiheeseen liittyviä aiempia tutkimuksia. Keräsin lähdemateriaalia eri tietokantoja hyödyntäen. Aloitin opinnäytetyön kirjallisen osion keskeisten käsitteiden määrittelystä. Lähdekirjallisuuden tueksi suunnittelimme tilaajatahon kanssa, että toteutan haastattelun, jolla voitaisiin todentaa ennako-oletuksen paikkaansa pitävyys, sekä saada oleellista tietoa kuurojen yhteisön sisältä menetelmien kehittämisen tueksi.

Kirjallisen työn päästyä alkuun, siirryin suunnittelemaivaiheeseen. Opinnäytetyöntilaajan kanssa pidettiin puhelimitse etäpalavereita, jossa tehtiin suunnitelmaa aikataulusta, informanttien hankinnasta, sekä opinnäytetyön sisällöistä. Aloin suunnitella teemahaastattelurunkoa ja hankkia haastattelua varten informantteja. Haastattelut toteutettiin heinäkuussa 2021 yhden päivän aikana. Haastattelutyyliseksi valikoitui ryhmämuotoinen teemahaastattelu. Haastattelupäivän iltana aloitettiin jo haastattelun purku kirjaamalla muistiinpanoja kirjalliseen lausemuotoon. Kirjallisen raportin työstäminen, haastattelun purku ja olemassa oleviin surutyönmenetelmiin perehtyminen tapahtuivat haastattelun jälkeen samanaikaisesti. Lähdekirjallisuutta hankin samaan aikaan työn edetessä tarpeiden mukaisesti. Haastattelun purkamiseen meni aikaa noin kuukausi.

Tein haastattelusta yhteenvedon ja hyödynsin yhteenvedoa menetelmäkirjan tekemisessä. Aloin työstää menetelmäkirjaa Canva -ohjelmalla luomalla ensin valmiit pohjat. Suunnittelin surutyöhön sopivan väripaletin, kuvat ja tyylin. Sen jälkeen aloitin menetelmien koonnin. Käytin hyödykseni saatavilla olevaa menetelmäkirjallisuutta. Punnitsin valmiita menetelmiä viittomakieliseen kontekstiin ja rajasin ulkopuolelle epäsopivia menetelmiä. Pikkuhiljaa menetelmiä alkoi kertyä lisää ja prosessin edetessä uusia ideoita heräsi.

Menetelmäkirja työstämisen pohjana käytettiin haastatteluista nousseita asioita ja oivalluksia, omaa sekä työn tilaajan asiantuntemusta viittomakielisten kanssa työskentelystä, sekä surutyön oppaita ja menetelmäkirjoja. Menetelmäkirjan ensimmäinen versio valmistui syyskuun 2021 loppupuolella. Menetelmäkirjalle annettiin nimeksi ”*Kuoleman kohdatessa. Menetelmiä viittomakieliseen diakonia-työhön*”. Menetelmäkirjan valmistumisen jälkeen kirjoitettiin opinnäytetyön käsikirjoitus loppuun ja menetelmäkirja pääsi työn tilaajan arvioitavaksi.

7 HAASTATTELU

7.1 Informantit ja haastattelutilanne

Haastatteluun osallistui kutsutuista kolme neljästä äidinkieleltään viittomakielistä henkilöistä. Yksi aiemmin sovituista haastateltavista muuttikin mielensä, eikä osallistunut haastatteluun. Haastateltavat olivat iältään eläkeikäisiä, syntymävuodeltaan 1941-1957. Haastattelu videoitiin, jotta vastauksiin on helpompi palata tilanteen jälkeen, sekä haastattelijana pystyin pitämään kädet vapaana viittomaiselle muistiinpanojen kirjoittamisen sijaan. Haastattelusta kertyi yhteensä 77 minuuttia ja 40 sekuntia viittomakielistä lähdetekstiä. Informanttien kanssa sovittiin, että video on vain opinnäytetyön tekijän katseltavissa, jotta vastauksiin on helpompi palata, mutta videota ei saa julkaista missään, eikä jakaa kenellekään.

Opinnäytetyön haastatteluvaiheessa nimesin informantit numeroin informantti 1, 2 ja 3. Selkeyden vuoksi jatkoin samaa nimeämistapaa raporttiosuudessa. Tarinan kerronta on osa kuurojen kulttuuria ja haastattelu oli toteutettu siten että informantit pääsevät kertomaan tarinoita elämästään liittyen opinnäytetyön teemoihin. Halusin pitää haastattelutilanteen keskustelevana, joten kaikki informantit olivat yhtä aikaa haastateltavana yksilöhaastattelun sijaan. Olin itse keskustelussa mukana aiheeseen johdattajan roolissa ja välillä palautin keskustelua takaisin aiheeseen tai esitin tarkentavia kysymyksiä.

Etukäteen olin kirjannut ylös teemat, joista keskustella. Teemat ja opinnäytetyön aihe olivat esillä paperilla tekstimuodossa. Aluksi kerroin viittomakielellä informanteille tarkemmin vielä opinnäytetyöni aiheen, millaisia teemoja haastattelussa on ja mihin vastauksia käytetään. Kaikki informantit olivat saaneet aiheen tiedoksi jo siinä vaiheessa, kun heitä on kysytty opinnäytetyön haastatteluun, mutta haastattelun teemat käytiin läpi vasta haastattelutilanteessa. Kävimme

viittomakielellä läpi kaikkia haastattelutilanteessa mukana olleita koskevan vaitiolovelvollisuuden koskien informanttien henkilöllisyyttä. Informantit allekirjoittivat suostumuslomakkeet, jossa lupautuivat vastaustensa käyttöön opinnäytetyön lähteenä.

Haastatteluun oli varattu useampi tunti aikaa, jotta keskustelua ehdittäisiin käydä rauhassa. Aiheen herkkyyden vuoksi aikaa oli varattu myös vapaaseen keskusteluun ja kahvitteluun ennen haastattelutilaisuutta, sekä sen jälkeen. Keskustelimme informanttien kanssa myös siitä, että koska aihe on raskas ja voi tuoda muistoja mieleen, mitään sellaista mitä itse ei halua kertoa ei ole pakko tuoda esiin. Haastattelun jälkeen myös keskustelimme miltä aiheista puhuminen oli tuntunut. Informantit kertoivat kokevansa tärkeäksi asioista puhumisen.

Koska viittomakielellä ei ole kirjoitettua muotoa, informanttien tuottama lähde-teksti on viittomakielisessä muodossa videotallenteena. Viittottua tekstiä voidaan kuitenkin tuottaa tekstimuotoon glossaamiseksi kutusulla menetelmällä. Päädyin käyttämään glosseja haastattelun kohdista, joista haluin opinnäytetyön raporttiin tarkat lainaukset. Glossien pohjalta pystyin tekemään mahdollisimman tarkkoja käännöksiä viittomakielisistä lauseista kirjoitetun suomen kielen muotoon.

7.2 Haastattelun tulokset

Haastattelun teemoja oli yhteensä viisi (liite1). Ensimmäinen teema oli ”asiat, joita ottaa huomioon kuurojen kanssa työskenneltäessä”. Ensimmäisen teeman tarkoitus oli kartoittaa huomioitavia asioita kuurojen kanssa työskenneltäessä kuten kielen, kulttuurin, tapojen ja perinteiden näkökulmasta. Toinen teema oli ”läheisen kuoleman käsittely”, jonka tarkoituksena oli selvittää kuoleman käsittelyä kuuron kanssa eri elämän vaiheissa. Kolmantena teemana oli ”kun kuurojen yhteisöstä kuolee jäsen” jolla pyrin selvittämään millaista tukea kuurot toivovat ja hyviä käytänteitä. Neljäs teema nivoutui suoraan kolmanteen ”kuurojen kanssa työskentely kuoleman kohdatessa yhteisöä”, mutta halusin tämän teeman sisällä selvittää kokevatko kuurot, että työskentelyn yhteisön sisällä mielekkääksi vai voisiko surutyöskentelyä järjestää kuulevien ryhmän sisällä. Viidentenä teemana

oli ”kuurojen diakonia”, jolla halusin saada tietoa, onko kuuroille tärkeää että heillä on oma diakoniatyöntekijä.

Ensimmäiseen teemaan vastauksia kuurojen kanssa työskentelystä tuli niukasti. Osaksi tämä saattoi johtua siitä, että kaikille läsnäolijoille nämä olivat selviä asioita, joten niiden kertominen ei tuntunut niin luontevalta, vaikka kerroin informanteille, että en voi kuulevana henkilönä puhua kuurojen yhteisön puolesta. Pohdin, että jos kysymyksen esittäjänä olisi ollut joku, joka ei kuurojen kulttuuria tunne lainkaan, olisi vastauksia ja tietoa mahdollisesti saatu enemmän.

Teemat kaksi, kolme, neljä ja viisi herättivät keskustelua enemmän. Välillä tarinat synnyttivät uusia tarinoita ja teemoista keskusteltiin osakseen päällekkäin. Keskustelu lähti hetkeksi informanttien valitsemaan suuntaan. Näin keskustelu pysyi koko ajan luontevana ja vaikeiden asioiden rinnalle kerrottiin muistoja ja kertomuksia kuolleista läheisistä, katseltiin kuvia ja lehtileikkeitä, joita informantit olivat omatoimisesti ottaneet pyytämättä mukaansa. Haastattelijana pidin huolen, että kaikki teemat tulivat käsitellyksi ja välillä joihinkin teemoihin palattiin vielä uudelleen. Haastattelun aikana huomasin, että keskustelu kuolleista läheisistä toi mukanaan paljon erilaisia tunteita.

Haastattelussa kaikki kolme informanttia jakoivat saman kokemuksen, että lapsuudessaan ollessaan perheidensä ainoita kuuroja. Informanttien 1,2 ja 3 mukaan läheisen ihmisen kuoltua ei asiasta puhuttu lapsuuden perheissä kuuron kanssa mitään. Kaikki kolme informanttia kertoivat kysyttäessä, ettei heidän lapsuuden perheessään viitottu. Informantti 3 lisäsi, että ainoastaan sormella osoittamalla ”viitottiin”. Tähän liittyen informantti 2 kertoi, että toinen hänen vanhemmistaan ei hyväksynyt viittomista, koska uskoi viittomisen pilaavan äänen ja siksi lapsuuden kodissa ei saanut viittoa.

Informantti 2 kertoi kouluikäisenä lukeneensa lehdestä tapahtuneesta perhesurmasta. Sattumalta hänen äitinsä oli huomannut mitä hän lukee, mutta oli sanonut kuuroille ainoastaan lähtevänsä toiseen kaupunkiin (tunnistamissyistä kaupunkia ei mainita), eikä puhunut asiasta kuuroille lapselleen mitään. Hänen äitinsä oli ilmoittanut kuuron lapsensa koulun rehtorille sen sijaan että kuuroille itselleen,

että informantti 2 on pois koulusta äidin siskon hautajaisten vuoksi. Informantti 2 kertoi ihmetelleensä tapahtunutta perhesurmaa lukiessaan lehteä sekä hautajaisissa ollutta väkimäärää. Vasta vuosien päästä informantille 2 valkeni hänen luokissa uudelleen kyseistä lehteä, että perhesurman uhri oli ollut hänen äitinsä sisko, kenen hautajaisissa he olivat olleet. Informantti 2 kertoi ettei hänen kanssaan puhuttu tapahtuneesta mitään ja pohti että syy puhumattomuuteen saattoi olla äidin oletus informantin 2 kuuroudesta johtuvasta tyhmydestä.

*”Voi olla, että silloin äiti ei osannut sitä selittää, ehkä hän ajatteli, että koska olen kuuro niin olen jotenkin tyhmä”.
(Informantti 2.)*

Informanttien mukaan ennen saatettiin ajatella, ettei kuuro ymmärrä ja siksi hänelle ei tarvitse asioista kertoa. Informantit 2 ja 3 nostivat esiin kuoleman käsitteilyn lisäksi myös muut aiheet kuten avioliittoon vihkimisen, kasteen ja hautaan siunaamisen ja kertoivat jääneensä vaille tietoa nuoruudessaan, kun rippikoulussa keskityttiin Raamatun opetukseen, eivätkä vanhemmat olleet puhuneet heille näistä aiheista.

Kaikki kolme informanttia kertoivat kokevansa tärkeinä, että kuuroilla on oma diakoniatyöntekijä. Informantti 2 kertoi kokeneensa diakoniatyöntekijän tuen tärkeäksi. Informanttien 2 ja 3 kokemuksista nousi esiin, että läheisen ihmisen kuoltua kuurojen omat työntekijät (kuurojen liiton aluetyöntekijä ja kuurojen diakoni) ovat olleet ensimmäisiä, joille ovat läheisensä poismenosta ilmoittaneet ja joilta ovat saaneet henkistä tukea ja lisäksi myös tietoa asioiden järjestämisestä.

Informantit 1,2 ja 3 kokivat tärkeäksi, että kuuroille järjestetään omaa ohjelmaa, jossa toiminta on suunniteltu kuuroille sopivaksi. Informantit 2 ja 3 mainitsivat myös läheisen kuollessa surun käsittelyn tärkeyden. Kysyttäessä asiasta kaikki informantit kokivat, ettei ole sama asia laittaa kuuroja kuulevien keskelle käsittelemään asioita esimerkiksi kuulevien sururyhmiin. Informantti 1 lisäsi kuitenkin, että hautajaiset ovat asia erikseen ja hautajaiset tulisikin järjestää yhteiset, joissa on kuulevat sukulaiset ja kuurot samassa, mutta tällöin on tärkeää järjestää viittomakielen tulkkaus.

”Tärkeää on, kun ollaan kuulevien kanssa, että paikalle hommataan tulkki. Viittominen on tärkeää, eli kieli on tärkeä.” (Informantti 3)

Viittomakielen käyttö koettiin tärkeäksi ja tämän nosti esiin informantit 2 ja 3. Informantit 1 ja 3 nostivat esiin keskustelun aikana viittomakielen tulkkauksen järjestämisen tärkeyden, jos paikalla on kuulevia henkilöitä.

Hyväksi käytänteeksi haastattelusta nousi esimerkiksi, että kuurojen diakoni kutsuu kuurojen yhteisön koolle seurakunnan tiloihin poismenon kohdatessa yhteisöä. Tuki ja apu kuurojen diakoniatyöntekijältä koettiin tärkeäksi, kun elämä menee sekaisin kuoleman vuoksi informantin 2 sanojen mukaan. Informantit 1 ja 3 kertoivat, että esimerkiksi voidaan sytyttää kynttilöitä ja tuki on tärkeää, ettei jää asian kanssa yksin. Informantti 2 kertoi, että kuurojen työntekijät; diakoniatyöntekijä ja kuurojen liiton aluetyöntekijä olivat juuri ne läheiset, keitä yhteisön lisäksi vainajaa tulivat muistamaan ja lisäsi ettei omasta suvusta välttämättä tule ketään.

Kysyttäessä tarkennusta käytännön avun saamisesta hautajaisten järjestämiseen läheisen kuoleman jälkeen informantti 2 kertoi saaneensa kuurojen diakoniatyöntekijältä, sekä kuurojen papilta. Informantti 3 kertoi saaneensa läheisen kuoleman jälkeen apua edesmenneen puolisonsa äidiltä ja kuurojenliiton aluetyöntekijältä. Informantti 1 kertoi saaneensa apua aikuiselta lapseltaan.

Haastattelun vastaukset kuvastivat kuurojen yhteisön yhtenäisyyttä ja sitä, että kuoleman kohdatessa surutyötä tarvitsee koko kuurojen yhteisö. Kuurojen omilla työntekijöillä on yhteisön asioiden käsittelyssä merkittävä rooli ja yhteisöön ei voida lähettää ketä tahansa työntekijää vaan sen ihmiset, tavat, historia, kieli ja kulttuuri on tärkeää tuntea. Asiaan liittyy kielellisten ja kulttuuristen asioiden lisäksi sosiaalinen näkökulma ja kuurojen yhteisöä voitaisiin ajatella surutilanteessa ikään kuin vainajan toisena perheenä, perheenjäsenten on päästävä käsittelemään kuolemaa ja saatava tarvitsemaansa tukea poismenotilanteessa.

Keskustelu kuoleman käsittelystä ja kuurojen diakoniasta oli rikasta ja kuvailevaa. Sain olla osallisena kuulemassa tarinoita edesmenneistä puolisoista,

sukulaisista ja yhteisistä eletyistä elämän vaiheista. Koin että keskustelulle kuolemasta ja edesmenneistä läheisistä on selvästi tarvetta. Diakoniatyöntekijänä kuoleman ja surun kysymykset ovat diakonian osaamisalaa ja diakoniatyöntekijänä voi olla antamassa näille keskusteluille mahdollisuuden.

Käydessäni useaan kertaan läpi viitottua lähdemateriaalia, koin myös välillä rasakaaksi katsoa uudestaan kerta toisensa jälkeen videolta kertomuksia läheisten kuolemasta ja sen aiheuttamista tunnereaktioista. Keskustelu oli tärkeää enkä kokenut sen siinä tilanteessa kuormittavan liikaa. Jälkikäteen ajateltuna olisi haastattelun purkamiseen tästä syystä kannattanut varata reilusti enemmän aikaa, jolloin aiheen henkinen kuormittavuus olisi voitu ottaa huomioon paremmin. Opinnäytetyöprosessini loppuvaiheessa koin myös itse lähipiirissäni läheisen ihmisen kuoleman ja tämä toi opinnäytetyöni viimeistelyyn lisää kuormitusta.

8 OPINNÄYTETYÖN TUOTOS

Opinnäytetyön tarkoituksena oli koota yhteen menetelmiä, joita voitaisiin käyttää viittomakielisten seurakuntalaisten surutyössä. Kielellisesti olen pyrkinyt menetelmäkirjassa käyttämään termejä kuollut tai vainaja, joiden kääntäminen viittomakielelle onnistuu paremmin kuin suomenkielisten ei niin konkreettisten käsitteiden kuten edesmennyt, poisnukkunut ja menehtynyt. Menetelmiä kirjaan koottiin yhteensä yksitoista; muistelu lehtileikkeistä tai vanhoista valokuvista, tuoli vieralle, viesti vainajalle, muistohetki, toivo tulevasta, maalaus, taidekorttityöskentely, viittomakielinen runo, valokuvaus, tunteet kehossa ja tunteet kasvoilla.

Menetelmiä käyttävä diakoniatyöntekijä tuntee parhaiten asiakkaansa ja määrittää sopivat menetelmät kohderyhmän, sekä ajan ja tilanteen mukaan. Osa menetelmistä sopii ryhmä- ja osa yksilötyöskentelyyn. Menetelmäkirjassa on pyritty mahdollisimman selkeään ilmaisuun minkälaisissa tilanteissa esimerkiksi kyseistä menetelmää voi käyttää merkitsemällä ne ennalta nimetyin symbolein.

Halusin luoda menetelmäkirjan värimaailman harmoniseksi ja surutyön sekä kirkon työn kontekstiin sopivaksi. Liian synkkiä värejä ja kuvia vältettiin.

Norjassa kuurojen kirkkoa on kehitetty arkkitehtuurisesta näkökulmasta. Norjassa kuurojen kouluja on lakkautettu tasaiseen tahtiin, jonka jälkeen kuurojen kirkot on tulleet entistä merkittävimmiksi paikoiksi kuurojen yhteisön kokoontumiselle. (Osberg, M 2018 s.3) Halusin ottaa tilasuunnittelun yhdeksi vaikkakin pieneksi elementiksi menetelmäkirja tuotostani ja loin 4 erilaista tilajärjestystä kuvaavaa symbolia, joita käytin menetelmäkirjassa havainnollistamaan tilajärjestystä kulloisellekin menetelmälle. Käytin symbolien pohjalla oman kokemukseni lisäksi Maja Osbergin kuurojen kirkon arkkitehtisuunnitelmaa.

Norjassa kuuroille erityisesti rakennettuja kirkkoja on yhteensä kolme ja näissä jumalanpalvelukset tuotetaan norjalaisella viittomakielellä ja niissä käytetään esimerkiksi viittomakielistä runoutta. Tilat on suunniteltu kuurouden lähtökohdista. Viittomakielen käytön huomioiminen tilassa tarkoittaa sitä, että jokainen pystyy näkemään viittojan koko viittomatilan eli puhuttuun kieleen verrattuna tilaa vaaditaan hiukan enemmän ja ollaan vähän kauempana toisistaan, mutta kuitenkin niin että pystytään hyvin näkemään kielen pienetkin osat kuten kasvojen liikkeet. Mitä useampi ihminen paikalla on, sitä enemmän tarvitaan tilaa, jotta jokainen voi nähdä jokaisen. (Osberg, M 2018 s.3).

Kuva 1

Luomani symbolit (kuva 1) on tehty ryhmätyöskentelyä, sekä kahdenkeskistä työskentelyä varten. Puolikaaret kuvastavat ihmisisten rintamasuuntaa, eli kasvot ovat suoran sivun suuntaiset ja selkä kaareva sivu, kuvat voidaan ikään kuin ajatella olevan tuoleja. Ensimmäinen malli on kahdenkeskinen työskentely, jossa on pöydän ääressä vastakkain diakoniatyöntekijä ja yksi asiakas. Oikealla ylhäällä työskentely pöydän ääressä siten, että paikalla on useampi asiakas. Vasemmalla alhaalla tuolit on laitettu väärinpäin olevan V:n muotoon ja jokainen näkee viittojan omasta näkölinjastaan. Viimeinen oikealla alhaalla on yleisimmin käytetty kuurojen kesken eli puoliympyrä istumajärjestys, jossa kukaan ei istu toisen edessä, ja kaikilla on esteetön näköyhteys viittojaan. Puolikaarta käytetään usein esimerkiksi viittomakielen opetuksessa. Kuurot ovat tottuneita ryhmässä ollessaan nousemaan ylös ja menemään toistensa eteen viittomaan, koska viittojan näkeminen on niin olennainen osa viittomakielistä kommunikointia.

Menetelmissä huomioitiin vahvasti viittomakielisten visuaalinen tapa hahmottaa ympäröivää maailmaa ja tästä syystä taide valikoitui lähestymistavaksi. Taiteen keinoin voidaan käsitellä asioita, joista on vaikea puhua. Taiteen kautta voi ottaa etäisyyttä ja toisaalta nähdä tarkemmin ja toisin, sekä käsitellä käsittämätöntä. Ihmiset, jotka ovat kohdanneet menetyksen saavat usein lohtua esimerkiksi runoudesta, kuvataiteesta, musiikista ja kirjallisuudesta. (Koski 2018, s.3-5.)

Runous ja kuvataide sopivat viittomakielistä kohderyhmää ajatellen hyvin. Viittomakielinen runous on oma taiteenlajinsa ja poikkeaa kirjallisesta runoudesta. Viittomakielinen runoilija Quentin Green vastaa Ylen Mikaela & Thomas -ohjelmassa kysymykseen mitä on viittomakielinen runous:

”--Kuulevien luomassa runoudessa korostuu rytmi, sehän kuuluu oleellisena osana äänimaailmaan. Tätä onkin mielenkiintoista miettiä suhteessa kuurojen viittomakieliseen runouteen, joka on täysin äänetöntä. Viittomakielisessä runoudessa korostuu visuaalisuus. Toisaalta kuten musiikissa myös viittomakielisessä runoudessa hyödynnetään rytmitystä ja toistoa. Ne ovat oleellisia viittomakielisessä runoudessa, kun tavoitteena on luoda visuaalisesti miellyttävä, kaunis kokonaisuus. Yleisesti runoissa voidaan hyödyntää ihan perusviittomia ja käsimuotoja, on aakkosrunoja, jotka perustuvat

sormiaakkosiin ja vastaavasti numerorunoja, joissa pohjana toimivat numerot esimerkiksi yhdestä kymmeneen. Nämä nyt näin esimerkkinä.”

(Yle Areena 2021.)

Ne viittomakieliset, jotka kokevat viittomakielisen runonlausunnan omanlaisekseen ilmaisun muodoksi voivat hyödyntää surun käsittelyssä runoutta. Myös viittomakielisen runon katseleminen voi tuoda lohtua ja ajatuksia surun käsittelyyn myös niille, jotka eivät itse koe runoutta omanlaisekseen tuottamisen tavakseen.

Esimerkiksi puolison kuolemaa työstävät runot voivat auttaa runon kuulijaa tunteidensa tunnistamisessa ja hyväksynnässä. Runon kautta suhdetta ja tunnetta vainajaa kohtaan voidaan käsitellä, vaikka ne olisivat hankalia keskusteltaviksi tuttujenkin ihmisten kesken. (Koski 2018, s.3-5.) Taiteen käyttö surun käsittelyssä voi myös toimia diakoniatyöntekijälle väylänä ottaa kuolemaa ja sen tuomaa surua puheeksi viittomakielisten kanssa.

Taidetta voidaan tuottaa itse joko maalamalla taikka piirtämällä. Valmiisiin taide-teoksiin keskittyminen ei eroa jyrkästi siitä, että surua työstetään itse maalamalla. Kuvan tulkinta omien tuntemusten lävitse voi olla yhtä luovaa kuin kuvan itse tuottaminen. (Koski 2018, s.3–5.) Maalaamistilannetta järjestellessä on huomioitava hyvä näköyhteys diakoniatyöntekijään, mutta kuitenkin niin että jokainen voi keskittyä omaan maalaamiseensa.

Valmiita taide- tai kuvakortteja voidaan hyödyntää myös taidetyöskentelyssä. Jokainen voi valita esimerkiksi itselleen merkityksellisen kuvan ja jakaa haluamansa määrän muiden kanssa, minkälaisia tuntemuksia kuva valitsijassaan herättää. Taide voi itsessään käsitellä kuolemaa tai yhtä lailla muutakin ja se voi olla lohduttavaa toimien hiljaisena vertaistukena (Koski 2018, s.3-5).

Kuurot voivat usein olla ne, jotka eivät malta lopettaa keskustelua tai jäävät ”kä-sistään kiinni” toistensa kanssa (Fagerström 2019, s.159.) Koska kuuroilla riittää kuvailevia tarinoita kerrottavaksi ja harvoin kysymykseen saa vastaukseksi kyllä tai ei, vaan koko tarinan halusin, että menetelmissä kuurot pääsevät kertomaan omia tarinoitaan. Idea muistelumenetelmään syntyi kuurojen

haastattelutilanteessa, kun yksi informanteista oli tuonut omasta halustaan mukanaan lehtileikkeitä kuolleesta läheisestään. Lehtileike toimi keskustelun herättäjänä ja sai luontevasti ihmiset jakamaan muistojaan ja keskustelemaan niistä. Muistelu näytti tuovan informanteille hyvän mielen, kun menneisiin hauskoihinkin tapauksiin edesmenneiden läheisten kanssa palattiin uudelleen.

Ottaen huomioon kohderyhmämme ikäjakauman ovat he eläneet aikaa, kun painomedia toiminut vielä tehokkaasti heidän elinvuosiensa aikana. Kuuroilla on myös omia lehtiä, joista lehtijuttuja yhteisön jäsenistä voi löytyä. Esimerkiksi kuurojen liiton Kuurojen lehti, Kirkkohallituksen Hiljainen seurakunta sekä Suomen kuurojen urheiluliiton Kuurojen urheilulehti. Diakoniatyöntekijä voi myös ottaa mukaan lehtileikkeitä ja hyödyntää lehtien Internet versioita. Lehtileikkeitä voidaan käyttää muistelun pohjana.

Muistelun avulla voidaan kannustaa ryhmän jäseniä muistelemaan unohdettuja tapahtumia tai tilanteita sekä kertomaan niistä. Muistot muuttuvat osaksi erityistä ja uutta tapahtumaa, joka jaetaan yhdessä ja joka kuuluu koko ryhmälle, mutta samaan aikaan se on myös henkilökohtaista. Muistelu vuorovaikutusmenetelmänä kunnioittaa ja arvostaa ihmisen muistoja ja kokemuksia. Muistot toimivat arjen voimavaroina. (Stenberg, T 2015 s. 30-44.) Yhtä lailla kuin lehtileikkeet, myös valokuvat voivat toimia hyvin muistelun ja keskustelun herättämisen pohjana.

Valon ja kuvan voima yhdistyvät valokuvan kautta. Kuvilla voidaan tuoda esille asioita, joihin sanat eivät riitä. Valokuvamenetelmässä käytetään valokuvia väylänä ymmärrykseen, muutokseen ja itsehavainnointiin. Valokuvan maailmaan eläytyminen herkistää tunteita ja aisteja ja muistot ovat läsnä vahvasti. Valokuvaaminen ja valokuvat ovat väylä muistoihin menneisyydessä, tiedostamattomaan nykyhetkeen ja myös toiveisiin tulevasta. (Toiminnallisest menetelmät i.a.) Nykyään lähes jokaisella on kännykässään kamera ja se riittää valokuvausmenetelmän käyttöön. Valokuvaus on toimiva menetelmä viittomakielistenkin kanssa. Kohderyhmää kannattaa muistuttaa kuitenkin turvallisuudesta, ettei kuvausinto vie mukanaan ja ympäristön havainnointi unohdu.

Ihmiset tuntevat paljon erilaisia tunteita läheisen ihmisen kuoltua. Kaikkia tunteita on lupa tuntea. Tunteet muuttuvat eri päivinä ja eri hetkissä. Tunteet voivat näkyä kasvoilla tai tuntua kehossa. (Holm & Turunen 2008, s.33-34) Jokaisella on oma erityislaatuinen surunsa. Sitä ei kannata verrata toisen ihmisen tuntemaan suruun. Ajan saatossa surun intensiteetti yleensä muuttuu ja mukaan tulee selviytyminen, kaunis kaipaus, rakkaus ja toivo. Kukaan muu, kuin sureva itse ei voi tietää miltä hänestä tuntuu ja mitä hänen sisällään tapahtuu. (Turunen 2019, s.170-184.) Tunteita voidaan havainnollistaa värein ja piirtämisen avulla.

9 OPINNÄYTETYÖN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

Opinnäytetyössä on pyritty kirjoittamaan työskentelyn vaiheet mahdollisimman selkeästi auki. Auki kirjoittaminen parantaa tutkimuksen arvioitavuutta ja lukija saa kuvan niistä operaatioista ja ajatuksen poluista, jotka ovat johtaneet raportoitaviin tuloksiin (Ruusuvoori, Nikander & Hyvärinen, 2010, s.15).

Opinnäytetyön eettisyyttä ja luotettavuutta tarkastellessa on otettava huomioon, ettei opinnäytetyön tuotosta eli menetelmäopasta voida kokeilla käytännössä ennen sen virallista julkaisua. Käytännön kokeilemisen esteenä on menetelmien käyttöön liittyvät ajallisesti ennalta määrittelemättömät tilanteet, kun yhteisön jäsenistä joku kuolee. Aiheesta voidaan tehdä kuitenkin jatkotutkimusta tulevien opinnäytetöiden kautta, jolla voidaan mahdollisesti kerätä palautetta kuurojen yhteisöltä, sekä kuurojen työssä toimivilta diakoniatyöntekijöiltä. Myös menetelmäoppaan täydentäminen on mahdollista ja se voi toimia pohjana viittomakielisten parissa toimiville diakoniatyöntekijöille, johon kukin voi täydentää hyväksi havaittuja menetelmiään kuoleman kohtaamisen käsittelyssä. Menetelmäkirjan toimivuuden on arvioinut opinnäytetyön tilannut diakoniatyöntekijä. Palautteen perusteella menetelmäkirja pääsee valmistuttuaan käyttöön kuurojen kerhoissa. Palauttekeskustelun kautta päädyttiin myös jättämään menetelmäkirjasta surun

vaiheita kuvaava menetelmä pois, sillä surun vaiheajattelu alkaa olla vanhentunut surutyön malli.

Eettisestä näkökulmasta pohdin myös menetelmäkirjan laatua. Menetelmäkirja onnistui olemassa olevilla resursseilla. Siitä olisi voitu tehdä vielä kattavampi, jos työn tekijöitä olisi ollut useampi tai menetelmiä olisi kerätty lisäksi kuurojen yhteisön sisältä. Kuuroissa on sosionomeja, lähihoitajia, pappeja ja muiden ammattikuntien edustajia, jotka mahdollisesti käyttävät erilaisia menetelmiä asiakastyössä. Silloin myös kuurojen ääni olisi päässyt vielä paremmin esille.

Opinnäytetyössä kuvataan kuurojen kulttuuria, jossa on omat erityispiirteensä, joilla on vaikutuksia lopulliseen menetelmätuotokseen. Kulttuurisidonnaisuutta ei voida sivuuttaa tarkasteltaessa opinnäytetyön toteutusta. James L. Newton (2020, s.1) kirjoittaa kuurojen yhteisön historiasta Pohjois-Amerikassa, että kuurojen yhteisön historiaa on dokumentoitu laajalti kuulevien näkökulmasta, mikä jättää kuurojen yhteisön vivahteet kokonaan pois, eikä näytä todellista kuvaa kuurojen yhteisöstä eikä sen historiasta. Pohdin opinnäytetyöni aikana paljon omaa asemaani kuulevana ja sitä onko minulla oikeutta tehdä tämänkaltaista työtä. Edellisen viittomakielen tulkin ammattini kautta olen tutustunut kuurojen kulttuuriin. Tiedostan ettei minulla ole oikeutta puhua toisen kulttuurin edustajien puolesta ja tästä syystä kuurojen haastattelu tuli osaksi tätä opinnäytetyötä. Haastattelun kautta tietoperustaa saatiin yhteisön jäseniltä. Tavoitteena oli kuitenkin tuoda kuurojen diakoniatyöntekijälle uusia työkaluja, joten opinnäytetyö seilaa kahden maailman kuulevien ja kuurojen maailmojen välissä.

Eettisestä näkökulmasta pohdin myös aiempaa viittomakielen tulkin ammattiani. Pohdin, nouseeko ongelmalliseksi toimia aivan erilaisessa roolissa yhteisön jäsenten kanssa. Tilaajatahon kanssa olimme pohtineet myös haastateltavien löytämistä ja päättäneet, että eettisistä syistä haastateltavat tulevat eri kaupungeista kuin mistä opinnäytetyö on tilattu. Jos haastateltavat valitaan ainoastaan pienestä kohderyhmästä, riski tunnistamiseen nousee. Minun oli pohdittava myös kohderyhmän pienuutta ja sitä etteivät vastaajat voi olla tunnistettavissa haastateluista yhteisön muille jäsenille. Haastateltavat voivat olla miltä alueelta tahansa, eikä opinnäytetyössä tuoda esiin kotipaikkakuntia. Sillä ei haastattelun tulosten

näkökulmasta ole juurikaan merkitystä ja ainoastaan vastaajien ikäjakauma on kerrottu, sillä kohderyhmä oli valikoitu tarkoituksen mukaisesti samaa ikäryhmää, jotka pääsääntöisesti toimivat aktiivisimpina asiakkaina tilaajatahon järjestämissä toiminnassa. Jouduin pohtimaan myös haastatteluista nousseiden suorien lainausten käyttöä, ettei vastauksista ole nähtävissä informantin henkilöllisyys.

Opinnäytetyö ei anna yleispäteviä totuuksia koko kuurojen yhteisöstä, sillä haastateltavia oli ainoastaan kolme ja he olivat tarkoituksella varttuneempia jo eläkeiän saavuttaneita. On myös huomioitava, että jokaisella kuurolla kuten muillakin ihmisillä on oma kokemusmaailmansa ja historiansa, joten turhaa lokerointia opinnäytetyöni pohjalta tulisi välttää. Opinnäytetyön haastattelu kuitenkin tukee kuurojen diakoniatyöntekijän tekemää huomiota siitä, että kuolemaa ei välttämättä iäkkäämmällä kuurolla väestöllä ole käsitelty heidän lapsuus- ja nuoruusaikanaan. Tavoitteena yleispätevien totuuksien sijaan oli, että menetelmäkirja toimisi Oulun kuurojen diakoniatyössä. On kuitenkin otettava huomioon, että kaikki menetelmät eivät sovellu jokaiselle ja jokaiseen tilanteeseen. Luotan ammattimaiseen harkintaan menetelmien soveltuvuudesta niitä käytettäessä. Opinnäytetyöprosessin ajan jouduin myös pohtimaan omaa puolueettomuuttani, sekä sitä miten voin estää oman taustan liikaa vaikuttamasta siihen, millaisia asioita nostan raportissa esiin. Oman taustani viittomakielisestä maailmasta huomasin vaikuttavan haastattelussa siten, etten juurikaan saanut vastauksia kysymyksiini kuurojen maailmasta, koska minun oletettiin tietävän kyseiset asiat jo.

10 POHDINTA

Haastatteluista saatu tieto siitä, ettei läheisen kuolemaa juuri ole käsitelty varttuneempien kuurojen lapsuudessa millään lailla tuki opinnäytetyön tilaajatahona toimivan diakoniatyöntekijän ennakko-oletusta, jonka pohjalta opinnäytetyötä lähdettiin työstämään. Yhteisen kielen puute kuurojen lapsuuden kodissa ja sen ajan oralismiin keskittyvä opetustyyli ovat omalta osaltaan vaikuttaneet tärkeiden

asioiden käsittelyyn koskien myös läheisen kuolemaa. Haastattelusta, sekä lähdemateriaalista on nähtävissä kuurojen diakonian oikeutus, ja että kuurojen diakonit ovat merkittäviä henkilöitä kuurojen yli 64-vuotiaiden seurakuntalaisten elämän kriisitilanteissa, kuten läheisen ihmisen kuoltua. Kuurojen diakoniatyöllä on pitkät perinteet evankelis-luterilaisessa kirkossa ja yhä nykypäivänä kuurojen diakoniatyöntekijältä on saatu tukea erilaisissa elämäntilanteissa ja myös käytännön apua ja neuvoja asioiden järjestelyssä. Jatkotutkimuksena kuurojen diakoniatyöhön voitaisiin työstää ohjeistuksia käytännönasioiden järjestämisen tueksi läheisen ihmisen kuoltua.

Kuurot kokevat kuuluvansa kuurojen yhteisöön. Kun yhteisöstä kuolee jäsen, koko yhteisö tarvitsee tukea ja apua asian käsittelyyn. Kuurojen diakoniatyöntekijä on avainasemassa siinä, että kuurot saavat tarvitsemansa ajan, paikan ja ammattimaisen sekä sielunhoidollisen tuen niin yhteisönä kuin yksilötasolla. Kuurojen yhteisössä kuurot saavat käsitellä asiaa omalla äidinkielellään ihmisten kanssa, jotka omaavat samankaltaisen kokemusmaailman. On tärkeää, että kuuroille järjestetään toimintaa ja tapahtumia, joilla kirkko voi tukea viittomakielisten kielellisiä oikeuksia, yhteisöllisyyttä, viittomakielistä identiteettiä, sekä arvostusta omaa rakasta kieltä kohtaan.

Opinnäytetyön kautta syntynyt menetelmäkirja tehtiin madaltamaan kuoleman puheeksi ottamisen kynnystä ja toimimaan väylänä vaikeisiinkin keskusteluihin kuurojen diakoniatyössä. Erilaisten toiminnallisten menetelmien kautta voidaan käsitellä asioita, joista voi olla vaikea puhua tuttujenkin ihmisten kesken. Käsittämättömänkin asian käsittely voidaan aloittaa yhteisen toiminnan kautta.

Opinnäytetyössä on huomioitu lait, joilla viittomakielisten asemaa on perustuslaissa turvattu. Näiden lakien ja asetusten mukaisesti ne huomioon ottaen menetelmäkirja on koottu. Menetelmäkirjan suunnittelussa on otettu huomioon kuurojen visuaalinen maailman hahmotus ja että jokainen menetelmä toimii viittomakielisessä kontekstissa. Menetelmäkirja käsittää 11 erilaista menetelmää läheisen kuoleman puheeksi ottamisen tueksi. Menetelmäkirja onnistui tavoitteiden mukaisesti, mutta sen testikäyttö käytännössä jää myöhemmäksi autenttisiin tilanteisiin.

Tärkeäksi osoittautui, että kuuroilla on oma kuurojen diakoniatyöntekijänsä. Kuurojen diakoniatyöntekijä tuntee yhteisön, sen historian, kielelliset ja kulttuuriset ominaispiirteet ja osaa toimia nämä kaikki elementit huomioon ottaen ja niitä kunnioittaen. Kuurojen diakoniatyöntekijät tekevät yhteistyötä Kuurojen liiton aluetyöntekijöiden ja kuurojen pappien kanssa, sekä toimivat sosiaalialan ammattilaisina, jotta kuuro henkilö saa kokonaisvaltaista apua ja tukea sekä tarvittaessa ohjataan oikean tuen piiriin. Kuurojen sielunhoidollinen vastuu jää kuurojen diakoniatyöntekijöille ja papeille, jotta kuuroilla on mahdollisuus sielunhoitoon omalla äidinkielellään. Tämä opinnäytetyö tehtiin Oulun evankelis-luterilaisen seurakunnan diakoniatyöhön, mutta on hyödynnettävissä kuulovammaistyössä evankelis-luterilaisessa kirkossa maanlaajuisesti.

LÄHTEET

- Fagerström, S., (2019). *Kuurojen värikäs kulttuurielämä (s. 158-165)*. Teoksessa Liisa Kauppinen. Tiedän sen mahdolliseksi. Like.
- Gothóni, R., (2014) *Auttava kohtaaminen 2. Sielunhoidon menetelmät ja käytäntö*. Kirjapaja.
- Heikkinen, J., (2016). *Kuolema – tie elämään*. Väyläkirjat.
- Helminen, J., (2016). *Kolme näkökulmaa sosiaaliohjaukseen*. Teoksessa Helminen, J. (toim.) Sosiaaliohjaus -lähtökohtia ja käytäntöjä. Edita.
- Hirsijärvi, S., & Hurme, H., (2008) *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Gaudeamus.
- Hirsijärvi, S., & Remes, P., & Sajavaara, P.,(2009) *Tutki ja kirjoita*. (15. Uud.p.). Tammi.
- Holm, T., & Turunen, T., (2008) *Minun suruni. Surutyökirja lapsille ja varhaisnuorille*. Psykologien kustannus.
- Honkkila, H., (2000). *Kohti viittomakielistä seurakuntaa*. Teoksessa Malm, A., (toim.) Viittomakieliset Suomessa. Finn Lectura.
- Itkonen, J., (2019). *Surua on tutkittu jo vuosisatojen ajan*. Teoksessa Lahti, T., (toim.) Suru. Duodecim.
- Itkonen, J. & Rautama, T., (2020) *Johdanto*. Teoksessa Harmanen, E., Hurmerinta, E-L., Itkonen, J. & Pulkkinen, H., (toim.) Surun matkassa. Sururyhmän ohjaajan opas. Sacrum.
- Juujärvi, S., Myyry, L., & Pessa, K., (2011) *Eettinen herkkyys ammatillisessa toiminnassa*. (1.-2. Painos). Tammi.
- Jääskeläinen, I., (2002). Diakoniatoiminnan muodot. Teoksessa Helosvuori, R., & Koskenvesa, E., & Niemelä, P., & Veikkola, J., (toim.), *Diakonian käsikirja (s. 192-232)*. Kirjapaja.
- Kananen, J (2012). *Kehittämistutkimus opinnäytetyönä. Kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas*. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kirkkohallitus (i.a.) *Diakonian viranhaltijan ydinosaamiskuvaus*. Saatavilla 19.10.2021 <https://evl.fi/documents/1327140/43561565/Diakonian+viranhaltijan+ydinosaamiskuvaus+2020.pdf/2f47a08a-75ca-5e50-e3a7-44a830701b6c?t=1604574818706>

- Koski, K., (2018) *Taitein keinoin surun äärelle*. *Thanatos*,(7.) 1/2018 s. 3–5.
<https://thanatosjournal.files.wordpress.com/2018/06/thanatos-vol-7-no-1-2018.pdf> 16.9.2021
- Kübler-Ross, E., & Kessler, D., (2006). *Suru ja surutyö*. Basam books.
- Kuurojen museo. (i.a.). *Oralismien aika*. Saatavilla 28.9.2021 <http://www.kuurojenmuseo.fi/?p=720&lang=fi>
- Kuurojen liitto (2020). *Kulttuurituotanto*. Kuurojen liiton vuosikertomus 2020.
<https://kuurojenliitto.fi/wp-content/uploads/2021/06/Kuurojen-Liitto-vuosikertomus-2020-web.pdf>.
- Kuurojen liitto (2019). *Kysymyksiä ja vastauksia kuuroudesta ja viittomakielestä*.
 Kuurojen liiton julkaisu. https://kuurojenliitto.fi/wp-content/uploads/2020/02/kuurojen_liitto_julkaisu_150x150mm_web.pdf
- Lahti, T (2019). *Lukijalle*. Teoksessa Lahti, T (toim.) *Suru*. Duodecim.
 L359/2015 Viittomakielilaki. 10.4.2015/359. <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150359>
- Karjalainen, A. L. (2013).
 L133/2010 Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta. 19.2.2010/133. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2010/20100133>
- Malm, A., & Östman, J-O., (2000). *Viittomakieliset ja heidän kielensä*. Teoksessa Malm, A., (toim.) *Viittomakieliset Suomessa*. Finn Lectura.
- Mynttinen, S. (2019). *Lesken suru*. Teoksessa Lahti, T. (toim.) *Suru*. Duodecim.
- Newton, J., (2020) *Familiar with the Deaf World: The Influence of Alexander Graham Bell and Oralism on the History of the North American Deaf Community*. Thesis. Sam Houston State University.
- Osberg, M.A., (2018) *Church for the deaf*. Diploma program. The Oslo School of Architecture and Design. <https://aho.brage.unit.no/ahoxmlui/handle/11250/2587724>
- Oulun seurakunnat (i.a.) *Kuuroille*. Saatavilla 19.10.2021 <https://www.oulu-seurakunnat.fi/tule-mukaan/erityisryhmat/kuulovammaiset1>
- Oulun seurakunnat (2020a.). *Kuulovammaiset seurakunnassa*. <https://www.oulu-seurakunnat.fi/apua-ja-tukea/erityisryhmille/kuulovammaiset>.
- Oulun seurakunnat (2020b.). *Diakoniatyöntekijät*. <https://www.oulu-seurakunnat.fi/diakoniatyontekijat>
- Oulun hiippakunta (2020). *Viittomakielinen työ*. <https://www.ouluhiippakunta.fi/hiippakunnan-toiminta/>

- Pesola, J. & Ålgars, E. (2019) *Vainajan asioiden hoito -ihmisarvoa kunnioittavat käytännöt*. Tutkimusraportti. Socca. [http://www.socca.fi/fi-les/8163/RAPORTTI - Vainajan asianhoito Jenni Pesola ja Emma Algars.pdf](http://www.socca.fi/fi-les/8163/RAPORTTI_-_Vainajan_asianhoito_Jenni_Pesola_ ja_Emma_Algars.pdf)
- Pulkkinen, M. (2017) *Surun sylissä. Suomalaisten kokemuksia menetyksestä*. Kustantamo S & S.
- Ruusuvuori, J., Nikander, P., & Hyvärinen, M., (2010) *Haastattelun analyysin vaiheet*. Teoksessa Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. (s.9-39). Vastapaino.
- Saavu -Kirkon saavutettavuus ohjelma (2012). *Saavutettavuus kirkossa*. <https://evl.fi/documents/1327140/39227522/Kirkon+saavutettavuus-ohjelma.pdf/6179e385-77b4-3382-3cd1-710651ae36c1?t=1620279620249>
- Salmi, E. & Laakso, M (2005). *Maahan lämpimään. Suomen viittomakielisten historia*. Kuurojen liitto ry.
- Stenberg, T., (2015). *Muistelu vuorovaikutusmenetelmänä*. Ikäinstituutti.
- Suomen evankelisluterilainen kirkko (i.a.). *Kirkon saavutettavuusohjelma julki*. Saatavilla 29.9.2021 <https://evl.fi/plus/yhteiskunta-ja-kirkko/saavutettavuus/saavutettavuusohjelma>
- Suomen evankelis.luterilainen kirkko. (2021) *Kuurot ja viittomakieliset*. <https://evl.fi/plus/seurakuntaelama/diakonia/sosiaalinen-hyvinvointi-ja-ihmissuhteet/vammaisuus/kuurot-ja-viittomakieliset>.
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko (2021). *Diakonia*. <https://evl.fi/plus/seurakuntaelama/diakonia>
- Turunen, T., (2019). *Psykoterapeuttiset menetelmät*. Teoksessa Lahti, T., (toim.) *Suru*. Duodecim.
- Toiminnalliset menetelmät (i.a.). *Valokuvailmaukselliset keinot*. Saatavilla 26.9.2021 <https://toiminnallisetohjausmenetelmat.wordpress.com/valokuvaus/>
- Wallenius-Penttilä, K., (2018). *Oikeus kuolla omalla kielellään? Viittomakielisen potilaan saattohoito*. YAMK opinnäytetyö: Diakonia-ammattikorkeakoulu

Yle areena, *Viittomakielinen runoilija: Nuori polvi etsii uusia haasteita.*

(25.9.2021). Ohjelmassa Mikaela & Thomas [https://areena.yle.fi/1-](https://areena.yle.fi/1-50654946)

50654946

LIITE 1. Teemahaastattelurunko

1. Asiat, joita ottaa huomioon kuurojen kanssa työskenneltäessä.

-Kielelliset, kulttuurilliset, perinteet, tavat, muut

2. Läheisen kuoleman käsittely

-lapsena, nuorena, aikuisiällä

3. Kun kuurojen yhteisöstä kuolee jäsen

-Millaista tukea toivoisi. Hyviä käytänteitä.

4. Kuurojen kanssa työskentely kuoleman kohdatessa yhteisöä

-Kuurojen yhteisö omanaan vai kuulevien ryhmiin

5. Kuurojen diakonia

-Miksi oma diakoniatyöntekijä